

Massimo Pallottino (1907-1995)

7. februarja 1995 je v Rimu v svojem 86. letu umrl Massimo Pallottino, starosta italijanskih arheologov, zgodovinar in lingvist. Zgodovinar predrimskih italjskih ljudstev in njihovih civilizacij ter najstarejše rimske zgodovine - protostorije, kot romanski narodi imenujejo čas pred zmago Rima, čas, ki je za nas še prazgodovina. Najpomembnejše mesto v italjski protostoriji imajo Etruščani. Pallottino je bil njihov vodilni raziskovalec, utemeljitelj etruskologije v modernem, sodobnem smislu. Prva katedra za etruskologijo je bila njegova; ustanovil jo je 1946 v okviru rimske univerze in bil njen vodja dobrih 34 let vse do svoje upokojitve leta 1980. Vzgojil je vrsto učencev, ki so danes vodilni etruskologi. Katedro za etruskologijo imajo danes poleg Rima še štiri druge univerze, Firenze, Perugia, Milano, Urbino, njeni nosilci G. Colonna, M. Cristofani, C. de Simone, M. Torelli, F. Roncalli pa so danes prvaki etruskologije, priznani nasledniki Pallottinove šole.

Pallottino je bil vsa leta po drugi svetovni vojski ne samo prvak v svoji stroki, ampak nedeljeno priznan voditelj in organizator celotnega arheološkega dela v Italiji. Postal je član Inštituta za etruščanske in italjske vede (*Istituto di Studi Etruschi ed Italici*) leta 1933, že leto dni po njegovi ustanovitvi, in bil od 1972 vse do smrti njegov predsednik. Bil je organizator in duša ogromnega dela, ki ga je inštitut opravljal. Skoraj vsako leto je prirejal znanstvene simpozije, ki so bili posvečeni posameznim aktualnim temam, zlasti italjskim pokrajinam, na katere so vedno vabili tudi izvenitalijanske strokovnjake, specialiste za obravnavane teme. Izredna je bila tudi publicistična dejavnost inštituta. Omenim naj le revijo *Studi Etruschi* (od 1928), publikacije njegovih simpozijev, znanstvene serije kot *Biblioteca di Studi Etruschi*, *Monumenti Etruschi*, *Thesaurus Linguae Etruscae*, *Corpus Inscriptionum Etruscarum* in *Corpus Speculorum Etruscorum*. Posebna Pallottinova zasluga je bila ustanovitev Centra za etruščansko-italjsko arheologijo (*Centro di studi per l'Archeologia etrusco-italica*) v okviru italijanskega državnega sveta za znanost (*Consiglio nazionale delle ricerche*), ki je omogočal večje znanstvene projekte. Med te je potrebno prišteti tudi drugi internacionalni

kongres za etruskologijo leta 1980, ki je zbral vse evropske etruskologe. V zvezi z njim je bila organizirana cela vrsta razstav (*Progetto Etruschi*), ki so pokazale etruščansko civilizacijo in zgodovino v vseh njenih razsežnostih. Ob centralni razstavi v Firencah, ki je dala celotno vizijo etruščanske kulture in zgodovine, so bile v posameznih etruščanskih centrih organizirane še razstave na posamezne teme (npr. etruščanska religija, arhitektura, jezik). V izventoskanskih mestih pa je bila prikazana ekspanzija etruščanske kulture in njeni vplivi. V vsem tem ogromnem projektu je bil Pallottino ne samo iniciator, ampak tudi aktivno prisoten. To velja tudi za veliko etruščansko razstavo Etruščani in Evropa 1992 v Parizu in 1993 v Berlinu. Na tej razstavi je prav po Pallottinovi prizadevanjih bilo predstavljeno tudi slovensko gradivo.

Pallottinovo splošno priznano vodilno mesto ni bilo le sad njegovih organizacijskih sposobnosti, ampak rezultat njegovega intenzivnega znanstvenega dela, ki ga je neutrudno opravljal prav do svoje smrti. Njegovi učenci in prijatelji so leta 1979 izdali njegovo izbrano delo (*Saggi di Antichità I-III*) na več kot 1300 straneh, predstavlja pa le najpomembnejši izbor njegovega dela do tistega časa. Tu je objavljena tudi njegova bibliografija, ki je že takrat obsegala 600 enot, pri čemer seveda niso upoštevani njegovi časopisni članki in uvodi v znanstvena srečanja, ki jih je organiziral in jim predsedoval. Med glavnimi deli moramo omeniti njegov splošno priznani priročnik za etruskologijo (*Etruscologia*), ki je izšel v osmih, večkrat dopoljenih in predelanih izdajah (prva 1942, zadnja 1984). Preveden je bil tudi v vse svetovne jezike in tudi v njih doživel več ponatisov. Pallottinova teza o avtohtonosti Etruščanov in njihovem formiranju pod orientalnimi vplivi je danes splošno sprejeta. Pallottino ni bil le etruskolog, bil je odličen poznavalec celotne italjske zgodnje zgodovine. Omenim naj le njegovo *Storia della prima Italia* (Milano 1980). Še leta 1990 je izdal svojo zgodovino začetkov Rima (*Origini e storia primitiva di Roma*). Številne so tudi njegove študije o etruščanski in italjski umetnosti, predsem v njihovi povezavi z grško. Prav tako o etruščanski religiji. In seveda

o etruščanskem jeziku. Tako je objavil najobširnejši etruščanski tekst, ki ga hrani Arheološki muzej v Zagrebu (*Il liber linteus di Zagabria*, 1940). V zadnji sintezi italške zgodovine (*Popoli e civiltà dell'Italia antica* 6, 1978, 429-468) daje prav on današnje stanje etruščanske lingvistike (*La lingua degli Etruschi*).

Od izkopavanj, ki jih je vodil, so najpomembnejša v etruščanskem mestu Veii in predvsem v antičnem Pyrgi, danes Santa Severa ob Tirenskem morju. Pyrgi je bilo pristanišče etruščanske metropole Caere (Cerveteri). Grški in rimski viri omenjajo v njem svetišče, ki ga je oplenil sicilski tiran Dionizij. Pri izkopavanju so našli 3 zlate ploščice, dve v etruščanskem, eno v feničanskem jeziku iz časa okoli 500 pr. Kr. Gre za prvi bilingvistični napis, ki daje poleg važnih zgodovinskih podatkov tudi nove možnosti za dešifriranje etruščanskega jezika.

Če želimo označiti Pallottinovo delo, moramo reči, da je bil mož sinteze. Svoj predmet je obvladal v celoti. Enako kvalitetno njegove arheološke, zgodovinske in lingvistične vire. Kdor se zaveda množine arheološkega gradiva iz prvega predkrščanskega tisočletja v Italiji, njegovega vedno novega kopičenja, ki ga prinašajo izkopavanja, kdor ve za nepregledne zgodbe o italških ljudstvih pred zmago Rima v rimskem in grškem zgodovnopisju, ki jim je šele potrebno najti njihovo znanstveno vrednost, komur je znana izredno težavna in zamotana problematika etruščanskega jezika, bo po pravici skeptičen, ali res lahko en sam človek obvlada vse to gradivo in vse različne metode teh različnih strok. Pallottino je to zmož. Le on. Kdor je poslušal njegove zaključne govore na simpozijih, je moral občudovati, s kakšno bistrino je takoj registriral vse novosti, ki so jih prinesli predavatelji oz. novo predloženo gradivo in ga znal takoj vgraditi v celotno podobo zgodovine. In nasprotno: takoj je uvidel prazne in neutemeljene konstrukcije. Bil je gotovo zadnji, ki je še obvladal tako širino. V času današnje specializacije vzbuja upravičeno občudovanje. Vsekakor je bil Pallottino ustvarjaljen sintetik, ki je v množici gradiva, ki ga je odlično poznal, znal videti bistveno. V svojo sintezo je dobro vključil tudi rezultate drugih šol z drugačnim metodološkim pristopom. Vso obširno strokovno literaturo je skrbno zasledoval in do nje takoj zavzel soje stališče, kot je razvidno iz njegovih že kar neverjetno številnih ocen, največ v *Studi Etruschi*. Do manjšega kratkega stika je morda prišlo le, ko je ocenjeval delo mladega Müller-Karpeja *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit südlich und nördlich der Alpen* (*Studi Etruschi* 28, 1960, 11-47). V svoji oceni je delo dokaj ostro odklonil. Po krivici.

Müller-Karpejevo delo ostaja tudi po skoraj 40 letih aktualno, kot ostajajo aktualna Pallottinova temeljna dela.

Italške predrimske civilizacije so pomembne za prazgodovino celotne Evrope. To velja še posebej tudi za slovensko prazgodovino. V tem smislu moramo gledati tudi na Pallottinovo delo. Tako se moramo Pallottinu za njegovo delo zahvaliti tudi mi. Pallottino je bil s slovensko arheologijo tudi osebno povezan. Povod za to je bila razstava situlske umetnosti v Padovi, Ljubljani in na Dunaju. Pallottino je idejo razstave, ki naj bi prikazala vse spomenike situlske umetnosti, ki so jih hranili muzeji treh držav, navdušeno sprejel in postal eden njenih glavnih oblikovalcev in uresničiteljev. Nepozabne ostajajo seje, na katerih smo razstavo pripravljali. Vanje je prinašal vse svoje znanje in temperament.

Pallottino je bil tudi iniciator sodelovanja italijanske in tedanje jugoslovanske arheologije. Tako je leta 1970 nastal Medakademijski jugoslovansko-italijanski komite za proučevanje pra- in protozgodovine Jadrana. Z naše strani ga je vodila Jugoslovanska akademija v Zagrebu, z italijanske pa Accademia Nazionale dei Lincei v Rimu. Komite je priredil več okroglih miz in simpozijev, na katerih smo sodelovali tudi Slovenci.

Pallottinova je bila tudi ideja, da sodelovanje italijanskih, avstrijskih in slovenskih arheologov, ki so pripravili razstavo situlske umetnosti, ne sme zamreti. Tako je bil ustanovljen Vzhodnoalpski komite (Ostalpenkomitee), ki naj sodelovanje nadaljuje. Sad tega komiteja je publikacija nekropole Mosta na Soči-Sv. Lucije, ki v celoti še ni zaključena, je pa za slovensko arheologijo gotovo velik, danes še premalo izkoriščen dosežek. V tej zvezi je Pallottino tudi večkrat obiskal Slovenijo; Most na Soči v zvezi s pripravami kataloga in Goriški muzej, nad katerim je bil navdušen, prav tako izkopavanja v Stični, za katera je kazal interes vse do konca življenja. Kljub zaposlenosti je ostal s slovensko arheologijo v stalni zvezi in ji vedno izkazoval vso naklonjenost. Pogosto nas je vabil k sodelovanju na simpozije Inštituta za etruščanske in italške študije in nam tako omogočil spoznati rezultate italijanske arheologije in kontakte z italijanskimi kolegi. Njegova je tudi zasluga, da je prišlo do tesnega sodelovanja s Trstom. Njegove simpatije pa niso veljale le slovenski arheologiji, ampak Sloveniji v celoti. Ob naši osamosvojitvi mi je poslal prisrčne čestitke za našo osamosvojitvev in pridobljeno državnost.

Stane GABROVEC